

1. Obiekt

3H

ZESPÓŁ PAŁACOWO - OGRODOWY
BRANICKICH W BIAŁYMSTOKU

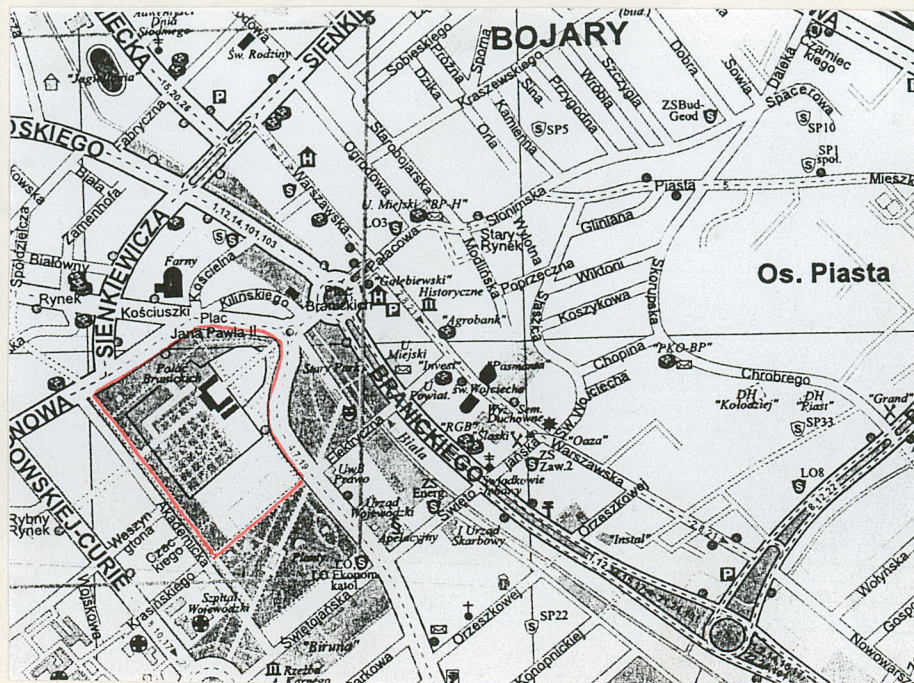
2. Czas powstania

XVI w., pocz.
XVII w., 1691-97,
XVIII w., XIX w.,
odbud. 1945-60

3. Miejscowość

BIAŁYSTOK
częściowe zniszczenia 1944r.,

11. Zdjęcia rzut przekrój sytuacja orientacja

4. Adres

ul. Mickiewicza 2-2b
ul. Kilińskiego 1

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo podlaskie

gmina Białystok

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna 1. VI. 1975 r.

województwo białostockie

powiat Białystok

8. Właściciel i jego adres

Akademia Medyczna w Białymstoku
ul. Kilińskiego 1, Urząd Miejski
w Białymstoku, ul. Słonimska 1,
Miejskie Przed. Zieloni w B-stok

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

park: Kult. III-26-151-57-58
w r. 145
brama i ogrodzenie: Kult. III-26-146-46-58
Nr data w r. 140
pomerenie: Kl. III-26-150-50-58 r. 144
arsenal: Kl. III-26-149-49-58 w r. 143

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu.

Pałac białostocki stanął w miejscu dawnego zamku typu dolinnego, oblane z 3 stron wodami rzeki Białej, zbud. w XVII w. dla Wiesiołowskich. Zasadniczy kształt zyskał pod k. XVII w. przez przebudowę prowadzoną dla woj. podlaskiego Stefana Mikołaja Branickiego wg autorstwa Tylmana z Gameren. Pozbawił on całe założenie cech obronnych i nadał mu osiowy charakter. Przeorientował fasadę pałacu, w miejscu d. ogrodu założył dziedziniec ujęty po bokach oficynami, a w miejscu ufortyfikowanego majdanu zamkowego rozplanował geometryczny ogród. Fosę przebudował w kanał parkowy. Jan Klemens Branicki, hetman wielki koronny, przebudowuje pałac i założenie począwszy od lat 20-tych XVIII w. do 1771 r. Z Białegostoku uczynił rezydencję dorównującą królewskim i nazwaną Polskim Wersalem. Istotnym elementem były rozciągające się na obszarze ok. 14 ha ogrody i zwierzyńce. Pierwsze wzmianki o ogrodzie pochodzą z 1729 r. Intensywne prace trwały w l. 30-tych XVIII w. Formowano boskiety i szpalery w ogrodzie dolnym i górnym, założono bersa i fontannę w "małym ogródku", fontannę z rzeźbą jelenia, na kanale, ogródek kuchenny i kwiatowy, pawilony ogrodowe: Włoski, nad Kanałem, Chiński. Pawilon Włoski stał napewno w r. 1752, Pawilon pod Orłem zbudowano w l. 1752-56, w 1754 wybudowano kamienną kaskadę, w 1755 w ogrodzie dolnym powstał z muru pruskiego pawilon, zdołbiony przez Herliczkę. W architekturze pałacu 1-szą fazę wiąże się z J. Z. Deyblem, po jego śmierci w 1752 głównym architektem został J. H. Klemm, ponadto działali tu Józef i Jan Skowscy, Jakub Fontana, J. Ch. Redler, P. R. de Tarregaille, Mirys. W 2 poł. XVIII w. pałac przebudowywano w duchu rokoka, wnętrza były coraz bardziej klasycyzujące.

c.d. na wkł. dce

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza wyrośnięcie instalacje)

Zespół pałacowo-ogrodowy Branickich usytuowany jest na południowy-wschód od najstarszej części układu miejskiego. Połączony kompozycyjnie z ul. Pałacową. Obecnie stanowi odrębny kompleks, otoczony siecią ulic i zabudową miejską. Pałac wraz z ogrodem i częściowo zachowanymi budynkami gospodarczymi oddzielony był od miasta ogrodem i stawami, współcześnie pasem zieleni. Od wsch. granicą założenia jest ul. Mickiewicza, od południa dawny dziedziniec gospodarczy i ogród otoczone są współczesną zabudową Collegium Uniwersum i domem studenta. Od zach. nowa ulica, ob. Akademicka, wytyczona na terenach ogrodu dolnego odcięła część zachodnią z terenami d. zwierzyńca od zachowanej do dziś centralnej części założenia ogrodowego. Od pn. przebiega ul. Legionowa, Pl. Jana Pawła II i ul. Kilińskiego.

Z trzech stron niemal kwadratowego dziedzińca cour d'honneur wznosi się pałac składający się z korpusu głównego, frontem zwróconego na wschód i dwóch połączonych z nim skrzydeł wraz z oficynami. Z pozostałej strony dziedziniec zamknięty ogrodzeniem w formie niskiego murku, rozczłonkowanego słupkami. Przejazd flankowany dwiema rzeźbami Herkulesów na profilowanych cokołach. Dziedziniec parady parady przed dziedzińcem przedni o kształcie trapezu z Wielką Bramą na osi. Z dwu stron ogrodzenia tego dziedzińca pałacowe pawilony d. studni. Po przeciwnej stronie pałacu rozciąga się dwukondygnacyjny ogród, niegdyś przechodzący w zwierzyńce.

W czasie odbudowy pałacu został częściowo zrekonstruowany ogród górny - taras wg projektu Gerarda Ciołka. Partery ogrodowe - 8 dużych rozmieszczonych parami wzdłuż głównej osi założenia oraz pasy trawników. Wzdłuż alei głównej ustawionych 8 rzeźb figuralnych, cztery oryginalne wymienione w pkt. 12 oraz cztery wykonane na podstawie sztychu Rentza "Afrodyta, Adonis, Apollo, Akteon. Obok posągów 8 kamiennych waz na profilowanych kostkowych postumentach oraz dwie rzeźby sfinksów z puttami, usytuowanych z dwu stron mostu.

Z zespołu pawilonów ogrodowych pozostał pawilon Włoski w południowej części i Toskański po północnej stronie. Ponadto w pd.-zach. partii pozostała ściana parawanowa z niszą, dawniej obrazem MB Częstochowskiej oraz w zachodniej partii ogrodzenia - oryginalna XVIII-wieczna brama, ob. wychodząca na ul. Akademicką. Pozostałe bramy wykonane po II wojnie wg projektów S. Bukowskiego.

Na południe od pałacu usytuowany dawny arsenał Branickich, ob. Galeria oraz d. oranżeria.

Na wszystkie obiekty kubaturowe w założeniu opracowano karty ewidencyjne.

Zespół podzielony jest między różnych użytkowników i właścicieli: pałac, d. budynki Instytutu Panien Szlacheckich, oranżeria należą do Akademii Medycznej, ogród do Urzędu Miejskiego w Białymstoku, a jego gospodarzem jest Zielen Miejska w Białymstoku.

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa ok. 9.00ha	16. Przeznaczenie pierwotne rezydencja wielkopańska	17. Użytkowanie obecne ogród miejski, uczelnia, instytuty naukowe, galeria,
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja - od 1997 r. trwają naukowo-badawcze nad rewaloryzacją ogrodu, oryginalną kolorystyką obiektów arch. - od 1997 r. trwają prace archeologiczne na terenie ogrodu - od 2001 r. trwają prace remontowo-konserwatorskie przy wzmocnieniu fundamentów pałacu, renowacją zewnętrznych tynków pałacu i obu pawilonów ogrodowych. -A.Kola "Archeologiczne badania ogrodu Branickich" Białystok 97 "Toruń 1997, -A.Kola "Archeologiczne badania wykopaliskowe na terenie ogrodu Branickich w Białymstoku w 1998" Toruń 1998, -A.Kola, R.Kaźmierczak "Archeologiczne badania wykopaliskowe na terenie ogrodu Branickich w B-stoku" w 1999 "BKWB 2000. -"Ogród Branickich w B-stoku. Salon ogrodowy-projekt parteru, D.Sikora, OZKNIK, W-wa 1997, -"Ogród Branickich w B-stoku. Salon ogrodowy-projekt parterów" D.Sikora, OZKNIK, Warszawa 1998.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) -założenie częściowo zniszczone w XIX i XX wieku, częściowo zrekonstruowany ogród, odbudowany pałac i wyremontowane budynki gospodarcze oraz związane z dziedzińcem i ogrodem: Brama Wielka, d.studnie, pawilony/Włoski i Toskański/, d.arsenał, oranżeria.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Remonty bieżące obiektów architektonicznych w zespole, rewaloryzacja ogrodu i całego założenia.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowania)

- karty ewidencyjne zielone: oranżeria, d.arsenał, studnia pn. i pd., pałac Branickich, oprac.M.Brykowska, 1959 r., w zb. WO SOZ B-stok.
- Inwentarz pośmiertny J.K.Branickiego 1771-72, kopia /mikrofilm/ w zb.WAP B-stok.
- E.Żyłko "Mecenat artystyczny hetmana J.K.Branickiego i Elżbiety z Poniatowskich Branickiej..." pr.doktorska na Wydz.Historii UW, Warszawa 1963.
- Teki Glinki/mikrofilmy WAP B-stok/T.92,362.

22. Bibliografia

- T.Szyburska "Białystok.Zespół pałacowy d.Branickich Dok.hist.-arch." Warszawa 1972,
- S.Bukowski, A.Lutostańska "Odbudowa pałacu w B-stoku" W:Ochrona Zab., 1956, Nr1-2, K.Kochanowski, L.Lebiedzińska, W.Paszkowski "Osiągnięcia PL w zakresie ochrony zab." W:Rocznik B-stoki, 1964,
- B.Tomecka, A.Walkiewicz "B-stok Park przy pałacu Branickich studium hist.-przest." B-stok 1987,
- A.Oleksicki "B-stok.Studium hist.-urban. do miejsc.planu" B-stok 1978,
- "Katalog parków i ogrpdów woj.b-stockiego" E.Fończak-Kucharczyk, J.Maroszek, T.II, B-stok 1988, s.61-85.
- K.Kucharczyk, J.Maroszek "Barokowa komp. w dolinie rz. Białej" w XVIII. "W: Studia i mat.do dziejów m.B-stoku"

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsca przechowania, sygnatury) B-stok 1985

- ks.J.Nieciecki "Białostockie założenie przest.w XVIII" W: Studia i Mat.Ogród Branickich w B-stok, Ogrody 1998,
- "Ogród Branickich w B-stoku. Analiza komp. ogrodu na podst. hist.map z 1756, 1799, 1807-08" D.Sikora, W-wa '98
- A.Oleńska "Analiza komp. i dekoracji ogrodu przy pałacu J.K.Branickiego w B-stoku" Ogrody 4/10/, W-wa 1998.002K
- "Katalog rys.z Gabinetu Rycin BUW w W-wie" cz.2, T.Sulerzyska, W-wa 1969, s.31-37.
- J.Glinka "Plan B-stoku w k.XVIII." W: Studia z historii budowy miast, Prace IUA, z.14, W-wa 1955, s.221.

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst mgr Ewa Zelber-Narolewska, 2001 r. *Narolewska*
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki —
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotogr. mgr E. Zeller-Narolewska, 2001 r. *Narolewska*
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowania negatywów

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

1. Miejscowość BIAŁYSTOK	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Zespół pałacowo-ogrodowy Branickich	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. historii, sytuacja, zdjęcia fot.
-----------------------------	--	---

c.d. historii, pkt. 12:

Założenie liczące wówczas ok. 130 ha powierzchni składało się z pałacu otoczonego od pn.-wsch. dziedzińcami, wstępnym i paradysem, od zachodu i południa parkiem w stylu francuskim, po str. wschodniej bezpośrednio do pałacu przylegały zabudowania gospodarcze wraz z folwarkiem. Za ogrodem francuskim na pd.-zach. rozciągał się zwierzyńiec jeleni, natomiast po str. wsch. ogrodu zwierzyńiec danieli. Zwierzyńce zakładano w końcu l. 30-tych XVIII w., wysadzano w nich aleje i boskiety, kwatery ogrodowe, sadzono aleje lipowe i zakładano sadzawki. Pierwsza oranżeria istniała także w l. 30-tych, niezachowana. Drugą wzniesiono w l. 1748-1753. Obok pomarańczarni w 1755 stanęła figiarnia. Trzecia pomarańczarnia postawiona ukosem do starej, stanęła w 1763 r. /Jan Sękowski/. Intensyfikacja prac budowlanych i w ogrodach nastąpiła po 1750 r. Całość prac melioracyjno-hydraulicznych przy nowych fontannach nadzorował P.R. de Tirregaille. Autorem większości dekoracji rzeźbiarskiej ogrodu był J.Ch. Redler. Przy pałacu powstaje nowa oficyna, arsenał/1755/, wozownia, ujeżdżalnia, studnie przy ogrodzeniu/1753/, pałacowy gościnny, Pawilon Włoski, Toskański. W 1758 rozebrano starą bramę wjazdową i wzniesiono nową tzw. Wielką. Na bogatą rzeźbiarską dekorację parku przypałacowego, stopniowo uzupełnianą i wymienianą aż do śmierci hetmana Branickiego, składały się zgodnie z Inwentarzem z 1771-72 r. 42 posągi i 32 wazy, kamienne i dżianiane. Główną aleję zdobił zespół 8 rzeźb figuralnych, tworzących jednolity program treściowy. Do dziś przetrwały 4 posągi: Bachus, Flora i dwie Doany.

Po śmierci hetmana dożywotnio zarządzała dobrami b-stockimi wdowa po nim Izabela Branicka. Następnie właścicielami założenia pałacowego byli: król pruski Fryderyk Wilhelm III or Rosji Aleksander I, który zdecydował się na zakup części zbiorów i wyposażenia pałacu. W pałacu pomieszczono instytucje wojskowe. Car Mikołaj I przekazał pałac wraz ogrodem na Instytut Panien Szlacheckich/ otwarcie w 1841 r./ Tereny Zwierzyńca oddano miastu na pastwiska. Podczas ewakuacji Instytutu w 1915 r. wywieziono pozostałości wyposażenia pałacu. Założenie w czasie I wojny zostało zdewastowane. W okresie międzywojennym pałac był siedzibą władz wojewódzkich. Wojewoda b-stocki Zyndram Kościółkowski w l. 1930-33 na części terenów dawnych Zwierzyńców zakłada park Planty. Podczas II wojny park uległ dewastacji, pałac został spalony. Częściowemu zniszczeniu uległy budynki gospodarcze. W l. 1945-60 założenie zostało odbudowane, park częściowo rekonstruowano. W 1950 r. pałac oddano w użytkowanie Akademii Medycznej, która jest właścicielem oranżerii, XIX-wiecznych budynków d. Instytutu Panien Szlacheckich, a w pd. części założenia ulokowano nowe obiekty Collegium Uniwersum i domy studenta.

Od 1997 r. trwają prace naukowo-badawcze, archeologiczne i projektowe dot. rewaloryzacji i rekonstrukcji założenia pałacowo-ogrodowego.

Wkładkę założył: mgr Ewa Zeller-Narolewska, 2001 r.
(Imię, nazwisko, data)

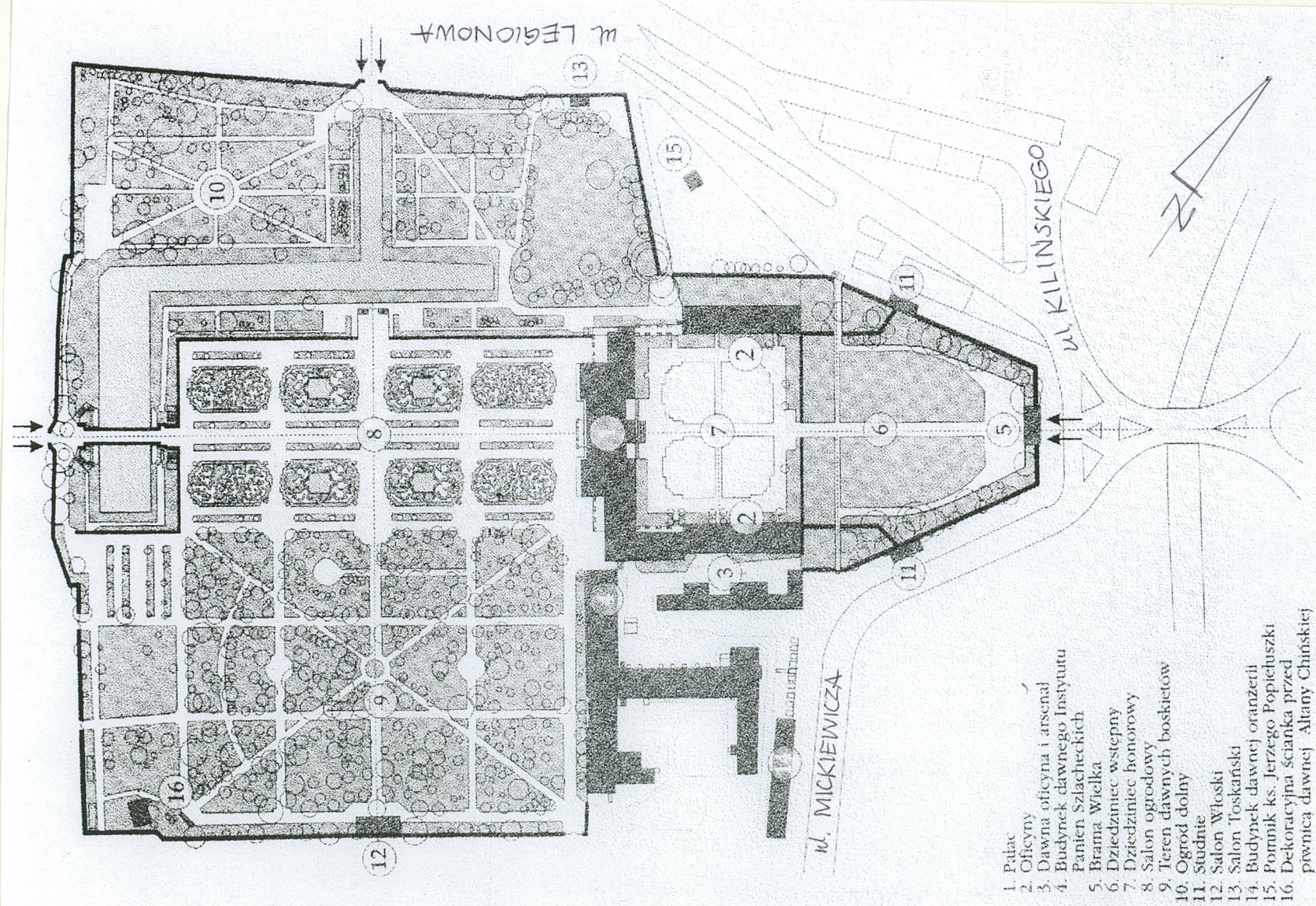
Miejsce przechowywania negatywów: .....

Jedn. W.A. Olsztyn z. 794/S/ON Z.P. Ostróda z. 662 n. 6000

Wzór ODZ 1985

BIAŁYSTOK

Zespół pałacowo-
ogrodowy Branickich

Zdjęcia fot.

mgr E. Zeller-Narolewska, 2001 r.

BIAŁYSTOK

Zespół pałacowo-
ogrodowy Branickich

Zdjęcia fot.

mgr E.Zeller-Narolewska, 2001 r.

